

Олександр СЕДЛЯР (Львів)

“ГАЛИЦЬКО-РУСЬКА МАТИЦЯ”: ЗАВДАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ, ЧЛЕНИ ТОВАРИСТВА (1848–1870)

Рік 1848 займає особливе місце в історії українського національного руху в Галичині. Революційні зміни в Австрійській імперії дали можливість її народам за відносно короткий час досягти значного поступу у, зокрема, освітній та культурно-організаційній сферах. Галицькі українці (русини), які на середину ХІХ ст. перебували на досить низькому рівні національно-культурного розвитку, отримали чудовий шанс прискорити становлення власної літератури, розвиток системи освіти (передовсім, початкової), закласти підвалини громадського життя і пришвидшити формування національної свідомості.

Діячі, які претендували на роль представників усіх галицьких русинів і на початку травня 1848 р. об'єдналися у Головну Руську Раду (ГРР), загалом розуміли, що склалася сприятлива ситуація вирішити багато актуальних проблем. Одним із найважливіших завдань тоді було підняти загальний рівень просвіти серед народу. Під “просвітою” розуміли, як правило, комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня освіти населення, пропаганду нових знань, а також розвиток національної літератури і гуманітарних наук (передовсім, вітчизняної історії). Це мало поєднуватися з підвищенням рівня моральності населення, тому особливу увагу звертали на навчання основ християнської релігії, прив'язаність до Церкви та східного обряду, боротьбу із забобонами та зловживанням алкоголем. Досить швидко члени ГРР вирішили заснувати окрему інституцію, яка би сприяла поширенню просвіти серед галицьких русинів через друк і продаж відповідної літератури.

Безпосереднім ініціатором створення такого товариства, яке отримало назву (за аналогією з подібними товариствами в інших слов'янських народів) “Галицько-руської матиці”, був Іван Гуркевич. Він зробив відповідну пропозицію на засіданні Головної Руської Ради 17 (29) травня 1848 р., а вже 28 травня (9 червня) Рада схвалила статут товариства, який також підготував І. Гуркевич¹. На наступному засіданні 4 (16) червня голова ГРР о. Михайло Куземський оголосив про заснування товариства і запросив охочих вступати до нього². Відразу близько 50 русинів, переважно зі Львова, стали першими засновниками “Матиці”³.

Тут варто зауважити, що сама ідея заснувати “Матицю” за зразком подібних товариств у інших слов'янських народів з'явилася раніше, принаймні про неї вже

¹ Головна Руська Рада 1848–1851: протоколи засідань і книга кореспонденції / за ред. О. Турія, упорядн. У. Кришталович та І. Сварник. – Львів, 2002. – С. 29, 31.

² Там само. – С. 33.

³ Историческій очеркъ основанія Галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ русскихъ и любителей народного просвѣщенія / составлено Яковомъ Головацкимъ. – Во Львовѣ, 1850. – С. VIII.

було відомо на початку 1847 р. Серед ініціаторів створення такого товариства були вже згадані І. Гуркевич, М. Куземський, а також М. Малиновський; не обійшлося і без виразної співучасті чехів⁴. Заснувати тоді “Матицю” не вдалося, можливо, й через те, що до її керівництва мали входити занадто обережні та консервативні “святоюрці”⁵. Після створення ГРР І. Гуркевич скористався сприятливою ситуацією, однак засновану таким робом “Матицю” окремі діячі називали консисторською і вимагали її переобрання на загальному з’їзді освічених русинів⁶.

З’їзд руських вчених, який відбувся у Львові 7 (19)–14 (26) жовтня 1848 р., не лише остаточно легітимізував “Галицько-руську матицю” як заклад, який мав би займатися поширенням просвіти серед галицьких русинів, а ще й спробував принаймні окреслити її програму дій. Як виявилось згодом, більшу частину пропозицій З’їзду було неможливо втілити у життя зусиллями одного товариства. Однак, незважаючи на труднощі, “Галицько-руська матиця” продовжила діяти й існувала аж до 1939 р.

Метою цієї статті є комплексний аналіз організаційних засад і структури “Матиці”, особового складу та завдань товариства протягом приблизно 20 перших років існування. Це був період найактивнішої праці, коли “Матицю” галицькі русини сприймали як провідну інституцію, що займається поширенням актуальних знань і сприяє розвитку вітчизняної літератури та народної освіти. Верхньою хронологічною межею дослідження стали п’ять загальні збори “Галицько-руської матиці”, які відбулися 8 вересня 1870 р. За кілька років після них діяльність товариства, і до того недостатньо активна, завмерла на деякий час майже зовсім.

Історію “Галицько-руської матиці” вже досліджено на цей час у низці наукових та науково-популярних праць⁷, хоча, на жаль, серед них немає поки що монографії. Автори більш чи менш вичерпно характеризували завдання, особовий склад та діяльність (передовсім, видавничу) товариства. Найповніше серед згаданих дослідників “Матицю” протягом перших 40 років її існування вивчив Олексій Сухий, хоча відповідний підрозділ його монографії, як і статтю Михайла Кріля та Феодосія Стебля, можна вважати радше добрими оглядовими дослідженнями, які спонукають до детальніших студій.

⁴ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49 / видав Др Кирило Студинський. – Львів: Накладом НТШ, 1909. – (Збірник Фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. XI і XII). – С. 183–184 (лист Ф. Яхіма до Я. Головацького, Львів, 24 березня 1847 р.).

⁵ Див., наприклад: Там само. – С. 230 (лист Ф. Яхіма до Я. Головацького, Львів, 9 квітня 1848 р.).

⁶ Там само. – С. 242–243 (лист І. Борискевича до Я. Головацького, Львів, 13 вересня (майка) 1848 р.).

⁷ Бендасюк С. Ю. Учено-літературное общество Галицко-русская Матица во Львовѣ. (Прошлое и настоящее) // Научно-литературный сборник Галицко-русской Матицы. Периодическое издание под редакцией В. Р. Ваврика. – Львов, 1930. – С. 85–109; Пашаева Н. М., Климкова Л. Н. Галицко-русская Матица во Львове и ее издательская деятельность // Книга. Исследования и материалы. – Москва, 1977. – Сб. XXXIV. – С. 61–77; Стеблій Ф. И., Кріль М. М. Галицкая матица во Львовѣ // Славянские матицы. XIX век. – Москва, 1996. – Ч. 1. – С. 190–233; Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті). – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 146–249 (підрозділ “Галицько-руська матиця”).

Джерельну базу статті склали, передовсім, неопубліковані матеріали архіву “Галицько-руської матиці”⁸ (звіти, листування, протоколи засідань виділу “Матиці”) та опубліковані документи (передовсім, статuti та річні звіти, а також стенограми загальних зборів товариства). Як допоміжне джерело автор використав також пресу досліджуваного періоду, зокрема, дописи, де аналізувалася діяльність “Матиці” і пропонувалися певні шляхи її вдосконалення. Цих матеріалів, загалом, достатньо, аби досить детально відтворити структуру, завдання та кадровий потенціал товариства. Принагідно зауважимо, що обсяг збереженої на сьогодні інформації про функціонування “Матиці” від початку 1870-х рр. порівняно із попередніми десятиліттями різко зменшується.

Діяльність “Галицько-руської матиці” загалом регламентували її статuti. Перший із них був датований 1 червня 1848 р. Його розробив І. Гуркевич, потім переглянула і затвердила (очевидно, 1 червня 1848 р.) спеціальна комісія, обрана на засіданні Головної Руської Ради 17 (29) травня 1848 р., нарешті 28 травня (9 червня) 1848 р. затвердила сама Рада⁹. На першому З’їзді руських вчених статут прочитали на засіданні 13 (25) жовтня 1848 р.¹⁰, зауважень не було. Згодом виникла потреба в новій редакції, і другий З’їзд руських вчених 1850 р. доручив виділу “Матиці” розробити новий статут¹¹. Це зробили, а Міністерство внутрішніх справ 8 лютого 1851 р. затвердило його з певними застереженнями¹². За цим статутом “Матиця” діяла наступні 10 років, хоча його остаточно так і не затвердили.

26 листопада 1852 р. з’явився цісарський патент, згідно з яким всі громадські організації мали би пройти перереєстрацію. “Галицько-руська матиця” подала відповідне прохання 15 січня, а виправлений статут 8 березня 1853 р. Наприкінці травня того ж року надійшла відповідь крайової влади, де вказувалося, що окремі засади статуту слід виправити¹³. Виділ товариства це зробив, однак дирекція поліції 24 серпня 1853 р. знову повернула статут на доопрацювання із застереженням, що “Галицько-руська матиця” тимчасово може існувати далі. Виправлений статут повернули знову до виділу 3 серпня 1854 р., а черговий його варіант 4 грудня 1857 р. 3 1858 р. кореспонденція між виділом “Матиці” і крайовою владою у справі статуту припинилася, а товариство і далі діяло на тимчасовій основі. Нарешті, скориставшись політичними змінами в Австрії 1860–1861 рр., М. Куземський подав 2 (14) січня 1861 р. проект статуту із супровідним листом прямо до Міністерства внутрішніх справ. 18 серпня того ж року статут затвердив цісар; виділ “Матиці” отримав відповідний документ 11 (23) жовтня 1861 р.¹⁴ Цей статут залишався чинним до ухвали нового в 1887 р.

⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ). – Ф. 148 (Науково-літературне товариство “Галицько-руська матиця”).

⁹ Исторический очерк основания... – С. VII.

¹⁰ Там само. – С. СХІІІ.

¹¹ Сухий О. Від русофільства до москвофільства... – С. 201.

¹² Протоколь засѣданія Галицко-русской Матицы дня 6. Марта 1851. // Зоря Галицка. – 1851. – Ч. 22. – 7 (19) марта. – С. 177.

¹³ Промова Всечестного Г. Михаила Куземского, Предсѣдателя Выдѣла Галицко-Русской Матицы, говоренная на засѣданіи Выдѣла дня 17. (29). Червца 1853. года // Зоря Галицкая. – 1853. – Ч. 20. – 8 (20) липця. – С. 216.

¹⁴ Про багаторічну справу із затвердженням статуту “Галицько-руської матиці” див.: Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы // Науковий збірник, издаваемый

М. Куземський, відкриваючи засідання першого З'їзду руських вчених, наголосив на великому значенні народної просвіти: “Але підстава життя народного, життя свободного єсть просвѣщеніє, бо ино просвѣщені народы суть правдиве свободными”¹⁵, зробивши згодом необхідне уточнення: “Школы, а особливо такъ звані народні, самы еше нарѣдъ не просвѣтять; оны ино устеляють дорогу до просвѣщенія народного, правдивое просвѣщеніє ино изданіємъ добрыхъ и отповѣдныхъ книгъ въ народнѣмъ языкѣ, котрѣ бы нарѣдъ читавъ и ними ся обучавъ, розпространитися може”¹⁶. Отже, члени-засновники “Галицько-руської матиці” бачили головним завданням товариства поширення просвіти серед народу, яке мало відбуватися через видання і розповсюдження відповідної літератури.

Ця ідея була належно відображена у статутах “Матиці”. Так, у першому статуті зазначалося (§ 1): “Соединеніє къ розширенію письменности въ головнѣмъ градѣ Львовѣ пѣдъ именемъ: Галицка руска матиця старатися будетъ печатати и подавати народови по наименшѣй цѣнѣ добріи и ужиточніи книги къ утвержденію вѣры и обычаиности, къ розширенію вѣдомостей, къ развитію краснорѣчія, краснописанія, техники (ремесла), господарства и педагогіи или доброго вихованія”¹⁷. У статуті 1851 р. завдання товариства залишилися практично без змін, хоча сама “Матиця” визначалася (§ 1) як “доброхотное соединеніє къ воздвиженію народного просвѣщенія”¹⁸. У датованому 25 січня 1856 р. проєкті статуту товариство визначали вже як “доброхотное соединеніє къ воздвиженію образования народа руского”, а книжки мали видавати “въ языкѣ рускомъ съ исключеніємъ російской или сербской гражданки”; окрім того, з’явилося уточнення про утвердження читачів “въ святой каѳолической вѣрѣ”¹⁹. Нарешті, у статуті 1861 р. “Галицько-руська матиця” – це “соединеніє добровольное поднесенія ради образования народа руского”, яке б мало друкувати “добры, пожиточныи книжки, прежде всего въ языкѣ рускомъ, которыи послужили бы до роспространенія добрыхъ, общепольныхъ знаній, до укрѣпленія святой каѳолической вѣры и благонравія, яко же до поднесенія промышленности и земледѣлія” і “по всей можности найдешевшую цѣну ихъ осягнути”²⁰.

“Галицько-руська матиця” вважала себе товариством “къ розмноженію письмъ рускихъ” у 1848 р.²¹, “къ просвѣщенію народному” на початку 1850-х років²², літературним товариством у 1861 р.²³ З одного боку, помічаємо бажання позиціонувати себе як літературне товариство, яке впливає на розвиток національної літератури (а може, і визначає його), з іншого – бачимо еволюцію намірів від

літературнымъ обществомъ Галицко-русской Матицы. 1865. – Во Львовѣ, 1865. – Вып. I–IV. – С. XIII–XVIII.

¹⁵ Историческій очеркъ основанія... – С. XLI.

¹⁶ Там само. – С. XLII.

¹⁷ Уставы Соединенія къ розмноженію письмъ рускихъ, завязанного въ головномъ градѣ Львовѣ дня 1го Червця 1848 г. // Там само. – С. VIII–IX.

¹⁸ Уставы Галицко-Руской Матицы // Зоря Галицка. – 1851. – Ч. 26. – 21 марта (2 цвѣтня). – С. 209.

¹⁹ ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1.

²⁰ Уставы галицко-русского литературного Общества, подъ названіємъ “Галицко-русская Матица”; высокимъ ц. к. министерствомъ съ днемъ 18. Августа 1861. затвержденными // Науковий збірникъ... 1865... – С. XXII.

²¹ Уставы Соединенія къ розмноженію письмъ рускихъ... – С. VIII.

²² ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 85.

²³ Уставы галицко-русского литературного Общества... – С. XXII.

піднесення народної просвіти до поширення освіти народу, тобто від ширшого до вузкого поняття. Ці, на перший погляд, малопомітні розбіжності у ключових параграфах статутів різних років відображають певну роздвоєність у засадничих намірах “Матиці”: претендувати на роль центра літературного і, частково, наукового життя галицьких русинів і, одночасно, діяти занадто спокійно, уникати дискусій, обмежуватись друком шкільних підручників, молитвословів тощо. Таке протиріччя, така невизначеність дуже ускладнювали роботу товариства.

У різний час існували різні категорії членів “Галицько-руської матиці”. У статуті 1848 р. згадані лише члени-засновники, які могли бути колективними (сільські громади, товариства, інституції) та індивідуальними (“поєдинчї особы безъ рѣзницѣ стану и вѣры”)²⁴. У статуті 1851 р. зазначено, що товариство складається із членів-засновників, дійсних, почесних членів і членів-дописувачів. Членами-засновниками можуть бути лише ті особи або громади, які сплатили або сплачують членські внески (50 рн. для особи, 100 рн. для колективного члена; внесок можна було сплачувати рівними частинами протягом 10 років). Дійсними членами вважали осіб, чий праці “Галицько-руська матиця” публікувала. Ті, хто листувався з віділом товариства у різних справах, мали статус членів-дописувачів. Нарешті, почесними членами обирали осіб, які “або въ взгладѣ просвѣщенїа славы общої достѣпили, або яковимъ способомъ около просвѣщенїа народа руского отлично заслѣжилиса”²⁵.

Члени товариства мали право на відповідну грамоту “Матиці”, на участь у звичайних та надзвичайних загальних зборах (колективні члени – через своїх представників), на рекомендацію до товариства інших осіб як потенційних членів²⁶. Окрім того, члени-засновники мали право безкоштовно отримувати до кінця життя (колективні члени – довічно) по одному примірнику кожного видання “Галицько-руської матиці”; представники інших категорій могли отримати матичні книжки за ухвалою віділу товариства. Якщо ж хтось із членів-засновників, що не сплатили ще до кінця свого внеску, затримає необхідні виплати протягом року, то не лише не отримає більше жодної книжки, а й втратить право членства, причому попередні внески не повертаються.

У статуті 1861 р. кількість категорій членів товариства зменшилася: залишилися лише дійсні та почесні члени. Дійсними членами вважали або засновників товариства (тобто тих, хто платив внески), або “пособителей намѣренїй его” (тих, чий твори “Матиця” схвалила); ними могли бути лише австрійські піддані. Почесними членами могли бути й чужоземці, але тоді була необхідна згода крайової влади.

Права членів “Галицько-руської матиці” практично не змінилися порівняно із попереднім статутом. Щоправда, припинився прийом нових колективних членів, а ті, що були, втратили право участі в загальних зборах та право довічно отримувати видання товариства – могли отримувати книжки безкоштовно лише 30 років, а далі мали би доплачувати щороку по 2 рн.²⁷ Це нововведення ініціювала крайова влада ще в середині 1850-х рр.²⁸

²⁴ Уставы Соединенія къ розмноженію письмъ русскихъ... – С. IX.

²⁵ Уставы Галицко-Руской Матицы... – С. 210.

²⁶ Там само. – С. 210–211.

²⁷ Уставы галицко-русского литературного Общества... – С. XXIII–XXIV.

²⁸ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. XV–XVI.

Якщо у статуті 1848 р. були виписані обов'язки (окрім сплати членських внесків) лише членів віділу “Галицько-руської матиці”, то у статуті 1851 р. їх сформулювали також для дійсних членів товариства (§ 19). Вони повинні були “по части сочиненіємъ первотворовъ, по части переводомъ изъ инога языка къ народномѹ просвѣщенію придатныхъ книжокъ заниматиса”²⁹. Статут 1861 р. вже зобов'язував усіх членів “Матиці” “соотвѣтно силамъ прикладатися до образования народа руского, или сочиненіями первотворными, или переводомъ изъ инныхъ языковъ, или по крайней мѣрѣ усиліемъ своимъ побуждати способныхъ людей до произведеній литературныхъ”. Члени товариства могли самі обирати напрям літературної діяльності, однак мали у цій справі постійно консультуватися з віділом³⁰.

Найвищою інстанцією в управлінській структурі “Галицько-руської матиці” були загальні збори товариства. Згідно зі статутом 1848 р. вони мали відбуватися щороку на восьмий день після закінчення року діяльності товариства, який тривав від 1 червня до 31 травня. На загальних зборах могли бути присутніми всі члени-засновники; головувати на зборах мав покровитель товариства або його представник. Учасники мали б вислухати звіт віділу “Матиці”, перевірити річні рахунки, а також радитись “о позитечности соединенія и развитіи руской словесности”. Рішення загальних зборів ухвалювала більшість учасників із правом голосу, вони були обов'язковими для виконання³¹.

У статуті 1851 р. до компетенції загальних зборів додалися ще прийняття нових дійсних і почесних членів, а також визнання гонорару за написані чи плановані твори, які мала б видати “Матиця”³². Нарешті, у статуті 1861 р. підкреслювалося, що загальні збори відбуватимуться під наглядом урядового комісара, а також додано параграф (§ 36), що “предметомъ общихъ изслѣдованій” будуть ще й “изъустныи розправы, умственныи чтенія”. Загальні збори також мали право змінити чи доповнити статут (§ 35), розпустити товариство (§ 39)³³. Покровителем “Галицько-руської матиці” тоді ж визначили львівського греко-католицького митрополита; саме він мав вирішувати всі суперечки між товариством і його членами³⁴.

Поточною діяльністю “Матиці” керував віділ товариства, який обирали на загальних зборах. Статут 1848 р. передбачав 11 членів віділу (голова, заступник голови, секретар, касир, контролер і шість “засѣдателей”)³⁵, у 1851 р. вже мало бути 15 членів (голова, його заступник, два секретарі, касир, контролер, 9 “засѣдателей”), а також 4 заступники “засѣдателей”³⁶. Такий склад віділу зберігався і після 1861 р. Членами віділу могли бути лише русини, освічені люди і “добре мыслящіи” австрійські громадяни. Їх обирали із членів-засновників та дійсних членів товариства (від 1851 р.), причому останніх не могло бути більше, ніж третина від загальної

²⁹ Уставы Галицко-Руской Матици... – С. 211.

³⁰ Уставы галицко-русского литературного Общества... – С. XXIV–XXV.

³¹ Уставы Соединенія къ розмноженію писъмъ рускихъ... – С. X–XII.

³² Уставы Галицко-Руской Матици... – Ч. 27. – 24 марта (5 цвѣтня). – С. 218.

³³ Уставы галицко-русского литературного Общества... – С. XXVIII–XXIX.

³⁴ Там само. – С. XXV, XXX.

³⁵ Уставы Соединенія къ розмноженію писъмъ рускихъ... – С. X.

³⁶ Уставы Галицко-Руской Матици... – С. 217.

кількості членів виділу³⁷. Виділових обирали на рік (до наступних загальних зборів), пізніше виборча система ускладнилася. За статутом 1861 р. членів виділу обирали на п'ять років, але щороку троє з них, окрім голови та його заступника, вибували за жеребом зі складу виділу, а загальні збори, відповідно, обирали трьох виділових³⁸. Кількість каденцій для члена виділу не обмежувалася.

Виділ "Галицько-руської матиці", збираючись за потребою, мав би, передовсім, виконувати ухвали загальних зборів, представляти товариство назовні, займатися його прибутками та видатками, вести кореспонденцію, переглядати (або давати на перегляд іншим особам, навіть не членам "Матиці") всі рукописи, затверджувати видання до друку та організувати їх розповсюдження³⁹. Головувати на засіданнях виділу мав голова товариства або його заступник, рішення ухвалювали більшістю голосів; кворум складали за статутом 1851 р. 6 членів, за статутом 1861 р. – 10 членів. Обов'язковим було ведення протоколу засідання виділу, який підписували всі присутні члени; ці протоколи, як і інші документи та кореспонденція "Матиці", зберігалися в архіві товариства.

Коротко проаналізуємо організацію роботи загальних зборів та виділу "Галицько-руської матиці" у 1848–1870 рр. Фактично першими загальними зборами товариства був згаданий вище З'їзд руських вчених 1848 р.⁴⁰ Не переповідаючи його перебіг та ухвалені там рішення, зазначимо, що сам факт проведення такого з'їзду та його формат були результатом компромісу між існуючим на той час керівництвом "Матиці", де був сильний вплив осіб із середовища греко-католицької митрополичої консисторії у Львові (т. зв. "святоюрців"), і групи діячів (на чолі з І. Борискевичем), які намагалися надати новозаснованому товариству поступового, просвітницького характеру⁴¹.

Саме тому цей З'їзд набув дуже суперечливого характеру. Він був заявлений як з'їзд руських вчених, де мали б виголошуватися наукові доповіді, а його учасники мали б окреслити програму розвитку руської науки (разом із виданням наукової та науково-популярної літератури) і доручити її виконання "Матиці", однак абсолютна більшість його учасників зовсім не була вченими і не могла працювати на розвиток вітчизняної науки. Сам З'їзд став просто черговою, нехай і досить величною (і для того часу бажаною і необхідною) демонстрацією галицьких русинів. Як загальні збори товариства "Галицько-руська матиця" він був малоефективний, бо розглядав не ті справи, які могла б зробити "Матиця", а все, що мали б зробити галицькі русини в інтелектуальній сфері. Відчайдушна спроба І. Борискевича поставити товариство під контроль справжніх учених та просвітників привела до створення "Общества просвѣщенія народного", яке би мало керувати "Матицею"⁴², однак виявилось мертвнонародженою структурою, із 23 членів якої дев'ять навіть не записалися до

³⁷ Устави галицько-руського літературного Общества... – С. XXVI.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само. – С. XXVII–XXVIII.

⁴⁰ Про нього див.: Историческій очеркъ основанія Галицко-русской Матиці...

⁴¹ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 242–243 (лист І. Борискевича до Я. Головацького, Львів, 13 вересня (майка) 1848 р.). І. Борискевич прагнув заручитися підтримкою Я. Головацького, якого він бачив головою "Матиці", однак обережний Я. Головацький ніяких радикальних кроків не зробив.

⁴² Историческій очеркъ основанія Галицко-русской Матиці... – С. CXIII.

складу “Матиці”⁴³. Разом із тим вплив першого З’їзду руських вчених відчувався в організації наступних загальних зборів товариства: там теж збиралося чимало учасників, багато з яких не були членами “Матиці” і не мали стосунку до наукової чи видавничої роботи, там теж виголошували наукові доповіді з їх подальшою публікацією, обговорювали глобальні питання (у 1860-х рр. це були, передовсім, дискусії на тему мови та правопису), однак не знаходили достатньо часу для обговорення проблем власне “Матиці”, ухвалювали рішення, які важко або й неможливо було виконати, тощо. Не дивно, що й наступні загальні збори товариства, намагаючись репрезентувати себе як збори інтелектуальної еліти галицьких русинів (але одночасно перебуваючи під контролем невеликої групи одних і тих само осіб), виявилися великою мірою декларативними заходами.

Другий З’їзд руських вчених, який відбувся 1–3 (13–15) березня 1850 р., проходив приблизно за тим само сценарієм, що і попередній⁴⁴, однак через невдалий час проведення та й, мабуть, послаблення в русинів інтересу до громадських справ порівняно із 1848 р. зібрав небагато учасників і залишився малопомічений. Далі тривалий час загальних зборів не скликали, пояснюючи це необхідністю дочекатися остаточного затвердження статуту товариства.

Наступні загальні збори відбулися 7–9 (19–21) липня 1864 р. Вони пройшли за звичною схемою З’їздів руських вчених: зібрані (серед яких не всі були членами “Матиці”) вислухали промову голови товариства та звіт відділу про його діяльність протягом часу від останніх загальних зборів, далі поділилися на три відділи (мови та історії, поезії та мистецтв, природничих наук) та обговорювали там різні питання; пропозиції цих відділів обговорили всі разом на загальному засіданні 9 (21) липня і тоді ж прийняли до складу товариства нових членів та обрали новий відділ “Матиці”, окрім того під час зборів ще мали читатися кілька наукових розвідок⁴⁵. Принаймні частина галицьких русинів чекала на ці збори і поклала на них надію, що саме вони вирішать кілька дуже важливих, стратегічних питань, передовсім

⁴³ Сам І. Борискевич на початку 1850 р. (на той час був заступником голови “Матиці”) так оцінював діяльність її керівництва: “Матиця наша спала сном передмарцевим руским, бо въ зарядѣ ей нема животоющаго духа – ямъ тое въ передѣ сказаѣ. Умостройство не дасть наказатиса жаднимъ предсѣдательствомъ анѣ крилошаньскимъ честолюбіемъ. Даймо кругъ дѣйствіа честолюбнимъ родимцамъ ако покровителямъ и приятелямъ просвѣщеніа народнаго. Тимъ способомъ освободимъ отъ ихъ невчеснаго вліянія мужей, управляющихъ поле умственнее, мужей, любящихъ свободу въ твореніахъ своихъ и соединящихъ до успольнихъ предпріятій умственнихъ тѣлько съ рѣвными собѣ, достойными и виказаними сотрудиниками. В такомъ союзѣ розвенут они дѣятельность за побратимцами та поступати за Чехами, гонящими до словесности народнои страшеними силами. Зѣѣзду ученихъ уже намъ не треба – онъ незаведе до намѣренной цѣли. Аустріа организуеса безъ сойма, но черезъ смѣлое мѣнѣстеріумъ. Отже, и намъ такъ дѣлати випаде – инакъ буде анархія сильъ, акъ на первомъ зѣѣздѣ” (Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаніка, відділ рукописів. – Ф. 36 (Яків Головацький). – Од. зб. 99 / п. 5. – Арк. 4 (лист І. Борискевича до Я. Головацького, Увисль, 27 січня 1850 р.).

⁴⁴ Про цей З’їзд див.: *Справи народні*. Львів 3/15 марта // *Вѣстникъ для Русиновъ Австрійскои державы*. – 1850. – Ч. 15. – 11 (23) марта. – С. 58; *Справи народні*. Львів 6/18 марта // Там само. – Ч. 16. – 14 (26) марта. – С. 62–63; *Зоря Галицка*. – 1850. – Ч. 29. – 29 марта (10 цвѣтня). – С. 169–170 (ухвали З’їзду).

⁴⁵ Див.: *Отчеты общества литературнаго Галицко-русской Матицы* // *Науковий сборникъ, издаваемий литературнымъ обществомъ Галицко-русской Матицы*. 1865. – Во Львовѣ, 1865. – Вып. I–IV. – С. I–LXXVII.

щодо загальноприйнятої літературної мови та правопису, а також щодо концепції видань для інтелігенції і простолюду. На загальних зборах ці питання обговорювали і навіть ухвалили певні рішення, однак бажаного ефекту досягти не вдалося через низку причин, серед яких виділимо, на нашу думку, найголовніші.

1. Як видається, керівництво товариства і особисто М. Куземський, який головував на зборах, не були достатньо готові і не бажали прямо та відверто обговорювати важливі, але “незручні”, дразливі для галицьких русинів питання. З одного боку, не було видно, що у них є якась чітка програма дій, концепція, яку можна запропонувати і послідовно захищати під час обговорення⁴⁶, з іншого боку – вони прагнули уникнути різких публічних оцінок, конфлікту між учасниками зборів, передавши вирішення важливих питань віділові товариства.

2. Програму зборів склали так, що на загальне обговорення запропонованих згаданими вище трьома віділами пропозицій було мало часу (засідання 9(21) липня після обіду). Фактично більшість часу роботи загальних зборів припала на засідання виділів, які були місцем дискусій, формулювали пропозиції, але самі нічого не вирішували. Обговорення великої кількості різних – і досить дрібних, і загальнонаціональної ваги – питань, однак часто без чітких і реальних для виконання ухвал було характерною особливістю цих та інших загальних зборів “Матиці” у досліджуваній період.

3. Слабка активність, яка межувала із бездіяльністю, “Галицько-руської матиці” у другій половині 1850-х – на початку 1860-х рр. призвела до того, що вплив товариства на національно-культурне життя галицьких русинів був невеликий, воно фактично втратило роль (щоправда, завжди більше уявну, аніж реальну) авторитетного органу, рішення якого щодо стратегічних питань визнавали і виконували б усі інтелектуально активні та національно свідомі галицькі русини*. Іншими словами, реально “Матиця” не мала такого авторитету в суспільстві, аби резолюціями своїх загальних зборів вирішувати питання, скажімо, літературної мови чи правопису. Щоправда, в 1864 р. ще існувала видимість такого авторитету, зміцнена сподіваннями багатьох діячів за його допомогою швидко вирішити чимало проблем.

Смертельного удару цим ілюзіям завдали наступні загальні збори, які відбулися 6–8 (18–20) липня 1865 р.⁴⁷ Їх програма була подібною до програми зборів 1864 р.; ми ж звернемо увагу на два показові епізоди. Перший із них, який викликав гучний резонанс у народовський пресі, – це відмова у членстві кільком кандидатам-народовцям⁴⁸. Перед цими зборами народовці не приховували бажання делегувати своїх представників

⁴⁶ Закриваючи збори, М. Куземський передав всі пропозиції разом віділові “Матиці”, додавши невизначено: “что дасться сдѣлати, то сдѣлаемъ, а что нѣтъ, то на иное время отложимъ” (Там само. – С. LXXVI).

* Точніше кажучи, засновники “Матиці” передбачали, що вона гратиме таку роль – це підтверджує й амбітний проєкт першого З’їзду руських вчених 1848 р., однак ні саме товариство, ні галицькі русини загалом не були готові до взаємовідносин такого типу.

⁴⁷ Про них див.: Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года // Там само. – С. 283–310.

⁴⁸ Стати членами “Матиці” серед 11 кандидатів бажали й Ксенофонт Климкович, Костянтин Горбаль та Данило Танячкевич. Згідно з традицією, раніше загальні збори голосували за прийняття всіх кандидатів разом, одним списком. Тепер же ж вирішили від цього відійти і приймати кожного кандидата окремо. К. Климкович отримав лише 10 голосів за прийняття і 17 проти. Стало зрозуміло, що більшість присутніх на зборах членів “Матиці” не допустить

до складу “Матиці” аби потім мати можливість отримати кілька місць у виділі і спробувати зсередини звести товариство з “антинародної” проросійської дороги, по якій, на їх думку, вели “Матицю” її керівники. Ця спроба не вдалася, і народовці, гнівно розкритикувавши дії виділу товариства, втратили до нього інтерес – з цього часу “Галицько-руську матицю” вже навіть теоретично не можна було розглядати як колективного представника всіх освічених галицьких русинів.

Другий епізод – це чергові гарячі дискусії щодо літературної мови, які закінчилися фактично нічим: загальні збори всі пропозиції історико-мовознавчого виділу передали на обговорення та вирішення виділу “Матиці”⁴⁹. Це означало, що загальні збори як найвищий керівний орган товариства були нездатні вирішити найважливіші питання, прикриваючись закликами до толерантності і спільної праці та нестачею часу. Натомість зросла роль виділу, який, маючи формальну санкцію загальних зборів, міг вирішувати не лише поточні, а й стратегічні питання. Це лише посилювало ізоляцію “Матиці” від галицького суспільства.

Яскравим свідченням цього стали наступні загальні збори, які відбулися 27 серпня (8 вересня) 1870 р.⁵⁰ На відміну від попередніх, вони відбувалися лише один день, учасники не дискутували у виділах, обговорювали конкретні проблеми “Матиці”, пов’язані з виданням та розповсюдженням її друкованої продукції, уникаючи набридливих мовних суперечок. Однак і ці загальні збори не змогли запропонувати шляхів вирішення проблем, залишаючи все виділові⁵¹. Повторювалася вже звична ситуація: виділ звертався за роз’ясненнями до загальних зборів, а ті знову доручали розглянути певне питання виділові. Наприклад, щодо найважливішої проблеми – видання популярних книжечок для народу – ні члени виділу, ні інші учасники зборів не могли нічого конкретного запропонувати, обмежуючись лише загальними побажаннями; все залишили, звісно, новому виділові⁵².

Замкнутість, камерність “Галицько-руської матиці” 1850–60-х рр. засвідчує не лише мала кількість загальних зборів, а й мала кількість їх учасників із правом голосу (тобто членів товариства). Детальніше кадровий потенціал “Матиці” розглянемо нижче, а тут підкреслимо, що, незважаючи на те, що загальні збори товариства збирали чимало публіки, рішення ухвалювали лише кілька десятків осіб. Так, під час загальних зборів 1864 р. членів виділу обирали 40–46 голосуючих⁵³, на загальних зборах 1865 р. під час голосування за прийняття у члени товариства К. Климковича голосувало 27 осіб, а максимальна кількість голосів за нових членів виділу дорівнювала 21⁵⁴, на загальних зборах 1870 р. члени нового виділу не отримували більше 22 голосів⁵⁵.

до складу товариства народовців. Після цього колеги К. Климковича зняли свої кандидатури; інших кандидатів прийняли майже одногосно (Там само. – С. 303–304).

⁴⁹ Там само. – С. 306–307.

⁵⁰ Див.: Отчетъ засѣданія общаго собранія членовъ Галицко-русской Матицы отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. // Литературный сборникъ, издаваемый Галицко-русскою Матицею. 1870. – Во Львовѣ, [1870]. – С. 117–133.

⁵¹ Про таке обговорення проблеми розповсюдження видань “Матиці” див.: Там само. – С. 132.

⁵² Там само. – С. 128.

⁵³ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. VIII–IX.

⁵⁴ Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года... – С. 304–305.

⁵⁵ Отчетъ засѣданія общаго собранія членовъ Галицко-русской Матицы отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. ... – С. 130.

На цю ситуацію звернув увагу дописувач “Мети” після загальних зборів 1865 р. Він зауважив, що на них кількість голосуючих не перевищувала 27, бо із провінції приїхало дуже мало членів “Галицько-руської матиці”. Тобто це були фактично не загальні збори “Матиці”, а розширене засідання її віділу, який складався із львів’ян; його русофільська більшість (бл. 15 осіб) могла ухвалювати будь-які рішення іменем загальних зборів. Фактично члени віділу на цих зборах оцінювали самі себе; не дивно, що вони схвалили діяльність віділу і переобрали своїх колег до його складу⁵⁶. Подібна ситуація була й під час загальних зборів 1870 р.

Ця важлива обставина є не лише свідченням закритості “Матиці”, а й доводить, що одна з найважливіших функцій загальних зборів – контрольна – не була достатньо ефективна для цього товариства у 1860-х рр. Чергові загальні збори приносили мало нового “Матиці”, а тому не були й особливо потрібні – якщо знаходилася причина їх не проводити, то так і робили, особливо не зважаючи на рядових членів товариства⁵⁷.

Попри малу частоту проведення та невисоку ефективність загальних зборів, особливо важливою мала би бути роль віділу “Галицько-руської матиці” як її постійно діючого керівного органу. У досліджуваний період (та й і пізніше) віділ “Матиці” збирався на свої засідання нерегулярно, а самих засідань було мало. На жаль, не збереглася інформація про всі засідання віділу (книгу їх протоколів розпочали вести у 1864 р., а від попереднього періоду залишилися розрізнені рукописні записи та деякі опубліковані в газетах протоколи), однак, зібравши всю доступну нам інформацію⁵⁸, можемо констатувати, що у 1848 р. відбулося 5 засідань віділу “Матиці”, у 1849 – 9, 1850 – 7 (упродовж останніх двох років їх було, очевидно, більше), 1851 – 2, 1853 – 2, 1855 – 1, 1856 – 1, 1861 – 1, 1862 – 1, 1863 – 1, 1864 – 12, 1865 – 10, 1866 – 4, 1867 – 2, 1868 – 2, 1869 – 3, 1870 – 5. У 1852, 1854, 1857–1860 рр. не зафіксовано жодного засідання віділу “Галицько-руської матиці”.

Отже, найінтенсивніше віділ товариства працював від липня 1848 р. до липня 1850 р. (21 засідання) та у 1864–1865 рр. В інший час його скликали рідко, хоча, звичайно, товариство продовжувало діяти, а поточні питання вирішували самостійно чи у порозумінні з кількома колегами окремі члени віділу (передовсім, голова товариства М. Куземський, слово якого було вирішальним). Однак, безумовно, така мала інтенсивність роботи віділу свідчила про те, що його роль як колегіального керівного органу не була визначальна та й, загалом, про малоактивну, інерційну (після спалахів активності у згадані 1848–1850 та 1864–1865 рр.) діяльність товариства.

⁵⁶ Кілька уваг о сегорiчнiмъ загальнiмъ зборi Матицi // Мета. – 1865. – Ч. 11. – 15 липця. – С. 347–349.

⁵⁷ Пiсля затвердження статуту 1861 р. загальнi збори мали би вiдбутися, але не вiдбулися у 1862 (через засiдання Державної Ради, на яких мали бути Г. Яхимович i М. Куземський), 1863 (через смерть митрополита i неготовiсть зали в Народному Домi, де мали проводитися збори) (Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. XIX), 1866 (через епидемiю холери), 1867 (через “обстоятельства отъ Выдѣла независимыи”), 1868 i 1869 рр. (бо “настало время, въ которомъ не можна было надѣяться на участие въ дѣлахъ русской Матицы и самыхъ ревнѣйшихъ ея членовъ”) (Отчетъ засѣданiя общаго собранiя членовъ Галицко-русской Матицы отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. ... – С. 118).

⁵⁸ Пчела. – 1849. – Ч. 8, 12–14; Зоря Галицка. – 1851. – Ч. 22, 66; Зоря Галицкая. – 1853. – Ч. 20, 23; ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 13, 15, 16, 17, 28; Оп. 2. – Спр. 2, 7.

Персональний склад виділів “Матиці” у 1848–1870 рр. (див. табл. 1) ніби оновлювався досить добре (із виділу 1850 р. до його складу у 1864 р. увійшли 7 із 20 членів та заступників членів, із виділу 1864 р. у 1870 р. увійшли до нового виділу 10 із 19 попередніх членів та їх заступників, а з виділу 1865 р. 11 з 19). Разом із тим досить чітко простежується група діячів, які входили до складу різних виділів і вплив яких на справи товариства був вирішальний (М. Куземський, Я. Головацький, А. Яновський, М. Малиновський, Й. Кульчицький). Інші були або випадковими людьми, які потрапили до виділу завдяки своєму соціальному статусу, або вибували, як правило, через свою фізичну відсутність у Львові* (смерть або виїзд із міста чи країни загалом). Наприклад, до виділу 1870 р. увійшли *всі* члени виділу 1864 р., яких реально могли переобрати (з дев’яти, що залишилися, троє (М. Куземський, Я. Головацький, П. Дячан) виїхали до Росії, один (М. Осадця) помер, двоє виїхали зі Львова (І. Ільницький до Перемишля, К. Мерунович до Нового Санча, потім – до Росії), один (А. Петрушевич) добровільно вийшов зі складу виділу, Ю. Лаврівського не могли обрати через його політичну позицію, а Я. Кульчицький на той час був повітовим старостою і теж не міг бути серед членів виділу. Отже, попри невисоку активність виділу в 1866–1870 рр. та значні претензії до його роботи у галицьких русинів, його персональний склад залишався досить стабільний.

Позаяк видавнича діяльність “Галицько-руської матиці” у 1865–1870 рр. обмежувалася головно до “Наукового / Літературного збірника”, то важливу роль грав редакційний комітет цього періодичного видання⁵⁹. Він складався спочатку з трьох, потім із п’яти осіб, яких обирав виділ товариства зі своїх членів. Ці люди (особливо це стосується першого складу редакційного комітету, до якого входили Я. Головацький, А. Петрушевич та Б. Дідицький) вирішували, яким має бути “Збірник”, а тим самим визначали основний напрям видавничої діяльності і, ширше, “обличчя” “Галицько-руської матиці”. Саме тому народовці в 1865 р. критикували не так “Матицю” в цілому, як редакційний комітет “Наукового збірника”, розуміючи, що саме він найбільше впливає на позицію всього товариства.

Отже, виділ “Матиці” хоч і був досить численний, однак через низку причин його фактично репрезентувало відносно невелике коло осіб, які перебували в його складі тривалий час: у 1850-х рр. це були, передовсім, М. Куземський, менше Я. Головацький та І. Лотоцький, у середині та другій половині 1860-х рр. – Я. Головацький, А. Яновський, М. Малиновський, Й. Кульчицький, К. Мерунович, Б. Дідицький, певний час А. Петрушевич, згодом О. Лепкий. Часто особисті погляди та переконання цих діячів більше впливали на позицію “Матиці” як громадської організації, ніж її загальні збори. Точніше кажучи, загальні збори фактично задавали лише напрям дій, залишаючи можливість найактивнішим членам виділу трактувати їх ухвали відповідно до своїх переконань. Доручаючи вирішення важливих питань виділові та швидше формально контролюючи його діяльність, загальні

* Передбачалося, що члени виділу, аби мати змогу регулярно брати участь у його засіданнях, мали би мешкати у Львові.

⁵⁹ Див.: *Седляр О.* Серіальні видання “Галицько-руської матиці”: проекти та їх реалізація (1848–1874 рр.) // *Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – Львів, 2011. – Вип. 6 (у друці). Члени цього комітету готували до друку й інші видання “Матиці”.

збори стимулювали таку надто “автономну” діяльність виділу чи його окремих членів, які, підкреслимо, під час загальних зборів уникали дискусій та не афішували своїх поглядів⁶⁰.

Проаналізуємо тепер кількість членів “Галицько-руської матиці” протягом досліджуваного періоду, їх соціальне становище та стан сплати ними членських внесків. Останній показник вважаємо важливим, адже, з одного боку, “Матиця” завжди потребувала коштів на свої видання, з іншого – для більшості членів сплата внесків була єдиною дією, якою вони могли прислужитися товариству.

Щодо кількості членів “Галицько-руської матиці” необхідно зробити одне важливе уточнення. Як уже зазначалося вище, у статутах товариства був пункт, згідно з яким член, який переставав сплачувати внески, втрачав право членства без повернення вже внесених грошей. На практиці ця засада не виконувалася; членами товариства вважали осіб, які заплатили хоч якусь (навіть мінімальну) суму, ніби очікуючи, що в майбутньому вони доповнять свій внесок (чого, як правило, не ставалося). Таку поблажливості пояснювали важким матеріальним станом більшості потенційних кандидатів у члени товариства і небажанням їх відлякувати умовою регулярної сплати внесків. Однак позитивного ефекту така позиція керівництва “Матиці” не принесла, а у списках членів товариства перебували десятки осіб, які і внесків не сплачували, і якимось іншим способом “Матиці” не допомагали.

Отже, станом на 1850 р. “Галицько-руська матиця” мала 193 члени, з них 57 колективних. Індивідуальних членів було 136, з них 8 нерусинів. Із 128 русинів осіб духовного стану було 87 (із них 8 вчителів) або 68 %, світських – 41, з них 19 урядників (14,84 %), 6 учнів та студентів, 5 вчителів (3,9 %, разом із вчителями-священниками – 10,16 %), 3 правники, 3 мешканці сіл та ін. Серед колективних членів було 35 сільських громад, 9 деканатів, 8 церковних братств, 2 монастирі та ін.⁶¹

Наприкінці 1858 р. в документах “Галицько-руської матиці”⁶² зафіксовані 187 членів (з них 59 колективних), які сплатили або мали би вже сплатити повний внесок*. Із 120 індивідуальних членів-русинів (було ще 8 нерусинів) 90 (75 %) були особами духовного стану, а 30 – світськими людьми (12 урядників (10 %), 6 учнів, 3 вчителів (2,5 %, із вчителями-священниками – 8 або 6,67 %), 3 мешканці сіл, 2 правники та ін. Повний внесок заплатила 21 особа із 128, отже, 107 членів (83,6 %) залишалися боржниками, з них 34 заплатили 5 рн. і менше, тобто фактично їх інтерес до товариства був випадковий та епізодичний.

⁶⁰ Як приклад наведемо позицію Я. Головацького, який головував на загальних зборах 1865 р. Його московфільські погляди на той час були всім добре відомі (редагуючи “Науковий збірник”, він їх лише підтвердив), однак під час зборів Я. Головацький висловлювався щодо питання літературної мови максимально невизначено, наголошуючи, що будь-яка мова розвивається і ще невідомо, яким шляхом піде розвиток руської мови, тому не треба ніяких обмежень і не може бути ніяких сталих правил (Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года... – С. 306).

⁶¹ Выказъ Доходовъ и выдатковъ Галицко-руской Матицѣ за часть отъ 1. Червня 1848 до 13. Марта 1850 года // Исторической очеркъ основанія... – С. I–XIV.

⁶² ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 3 зв.–9.

* У 26 членів (із них 1 колективний) 10-річний термін сплати внесків ще тривав. Отже, наприкінці 1858 р. в документах “Матиці” нараховувалося 213 членів (з них 60 колективних), однак 4 члени-засновники (сплатили повну суму внеску) вже померли, тобто чинних членів було 209.

У 1864 р. у списках “Матиці” було 240 членів (із них 64 колективних), окрім того, 42 особи вже померли⁶³. Із 176 індивідуальних членів товариства повний внесок заплатив 31 (ще був один почесний член – А. Петрушевич, який не мав платити), а 144 члени (82,3 %) залишалися боржниками, із них 62 особи (43 % від тих, що мали ще платити) заплатили 5 рн. і менше.

Із 176 індивідуальних членів було 169 русинів, серед яких переважали особи духовного стану – 123 (72,8 %). Із 46 світських членів товариства було 16 урядників (9,5 %), 10 вчителів нижчої та середньої школи (5,9 %, із вчителями-священиками – 20 або 11,8 %), 8 мешканців міст (разом із пенсіонерами), 4 мешканці сіл, 3 учні та студенти, 2 журналісти та ін. Колективних членів було 64, з них 37 громад, 14 деканатів, 8 церковних братств, 2 монастирі та ін.

За місцем мешкання серед членів “Галицько-руської матиці” – русинів у 1864 р. переважали львів’яни – 38 осіб (22,5 %), у Відні мешкали 7 членів, у Перемишлі – 6. На провінції в середньому мешкало від 7 до 18 членів товариства в окрузі. Найбільше членів “Матиці” жило у Стрийському окрузі (18), трохи менше – у Бережанському, Тернопільському, Станиславівському, Коломийському та Чортківському округах (10–13), ще менше – у Золочівському, Самбірському, Жовківському та Львівському округах (4–7), зовсім мало було членів “Матиці” із західних теренів української етнічної території – лише 5 із Перемишльського (без Перемишля), Сяноцького і Ряшівського округів разом. Що ж до колективних членів, то тут абсолютну перевагу мав Станиславівський округ – 31 громада із 37 і 6 церковних братств із 8 знаходилися саме там**.

У 1870 р. було 264 члени “Галицько-руської матиці” (з них 69 колективних), 62 члени товариства на той час вже померли⁶⁴. Із 195 осіб було 190 русинів, з них осіб духовного стану – 138 (в т. ч. 10 священиків-учителів) або 72,6 %, світських – 52 (16 урядників (8,4 %), 14 вчителів нижчої та середньої школи (7,4 %, із священиками – 24 або 12,6 %), 8 мешканців міст із пенсіонерами, 4 мешканці сіл, 4 правники, 3 журналісти та ін.).

Членські внески на той час повністю виплатили 40 осіб (ще був один почесний член) та 33 колективні члени. У списках боржників перебували 154 особи (79 %) і 36 колективних членів (52,2 %). Із 154 боржників 62 особи (40,25 %) заплатили лише один річний внесок (5 рн. і менше).

Отже, як видно із наведених вище статистичних показників, “Галицько-руська матиця” в досліджуваній період була малочисленним товариством, яке не змогло об’єднати інтелігенцію для спільної справи – просвіти народу. Фактично кількість активних членів “Матиці”, які цікавилися її справами і прагнули допомагати товариству, ніколи не перевищувала кількох десятків, чого, зрозуміло, не вистачало для організації ефективної діяльності*.

⁶³ Див.: Списокъ членовъ Галицко-русской Матицы // Науковий збірник... 1865... – С. LXXVII–LXXXVII.

** Такий дисбаланс пояснюється тим, що саме у Станиславівському окрузі у 1848–1849 рр. місцеві священики дуже активно і масово намагалися залучити громади (своїх парафіян) до членства у “Галицько-руській матиці”. В інших округах такої колективної ініціативи чомусь не було.

⁶⁴ Списокъ членовъ Галицко-русской Матицы // Литературный збірник... 1870... – С. 133–142.

* Щоправда, під час загальних зборів “Матиці” інтерес у громадськості до товариства зростав і деякі особи з-поза кола його членів намагалися взяти участь в обговоренні його стратегії розвитку і ніби були готовими увійти до числа членів “Матиці”, однак через різні причини більшість із них цього так і не зробила.

Коли на черговому засіданні Головної Руської Ради оголосили про створення “Галицько-руської матиці”, вона була не повноцінним товариством, а, швидше ініціативною групою, яка лише готувала початок роботи товариства. З’їзд руських вчених 1848 р. фактично дав початок “Матиці” і став необхідним поштовхом для десятків галицьких русинів, які вирішили приєднатися до просвітнього руху, ставши членами цього товариства. Кількість цих людей, які записалися у члени “Матиці” в 1848–1849 рр., не була малою, якщо зважити на стан українського (руського) інтелектуального життя в Галичині та заняття абсолютної більшості інтелігентів-русинів. Однак, як показали подальші події, для більшості з цих перших членів вступ до товариства був просто патріотичним кроком, черговою маніфестацією своєї руськості, разовою акцією, викликану бажанням формалізовано долучитися до українського національного руху. Як правило, вони не платили внесків, не брали участі в обговоренні видавничої програми “Матиці”, не розповсюджували її видання тощо⁶⁵. Можливо, частина з них навіть призабула сам факт свого членства, хоча й далі перебувала у списках членів “Галицько-руської матиці”. Така ситуація більше-менше повторилася і в середині 1860-х рр., коли поживлення діяльності “Матиці” та загальні збори 1864 р. як його видима ознака викликали певний вплив нових членів до товариства.

У тому, що стан справ “Матиці” був таким, винні і члени товариства, які не змогли його підтримати, і керівництво (виділ), що, *по-перше*, саме не виявляло великого зацікавлення справами товариства, *по-друге*, не знало, як ефективно залучити людей, організувати роботу так, аби “Матиця” стала популярною, успішною, привабливою, притягала до себе нових членів. Це помітно і щодо організації видавничої діяльності “Матиці” та розповсюдження її видань⁶⁶, і щодо проведення загальних зборів та засідань виділу, і щодо поповнення товариства новими людьми. Як наслідок, кількість членів “Галицько-руської матиці” збільшувалася дуже повільно (лише на 36,8 % від 1850 до 1870 рр.), необхідного оновлення кадрового потенціалу майже не було. У керівництві товариства тривалий час перебували практично ті ж самі особи, видавнича діяльність була малоактивна і малоефективна, у середині та другій половині 60-х рр. XIX ст. посилилася критика “Матиці” у руських часописах⁶⁷. Виділ товариства дбав більше про те,

⁶⁵ Цікаво, що у справі розповсюдження своїх видань керівництво “Галицько-руської матиці” орієнтувалося на початку 1850-х рр. не на мережу своїх членів, а на інфраструктуру Греко-католицької церкви (консисторії, деканати). Книжки надсилалися не членові товариства, а деканові певного деканату, який мав би подбати (чи особисто, чи доручивши комусь) про їх продаж. Див.: Седляр О. Розповсюдження видань товариства “Галицько-руська матиця” (1848–1870 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 30–31.

⁶⁶ Седляр О. Видавнича діяльність товариства “Галицько-руська матиця” (1848–1870) // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 97; Його ж. Розповсюдження видань товариства “Галицько-руська матиця”... – С. 41–42.

⁶⁷ *a. b.* Изъ Самбора. (Що спиняе розвой литературы русской?) // Слово. – 1864. – Ч. 23. – 18 (30) марта. – С. 90; Изъ Подолья (Поточный извѣстия) // Там само. – Ч. 27. – 1 (13) цвѣтня. – С. 107; *И.* Зъ-подоь кордону (Передъ засѣданьемъ Матицѣ) // Там само. – 1865. – Ч. 52. – 3 (15) липця. – С. 3; *Качала С.* Галицько-Руська Матиця і її ціль // Мета. – 1865. – Ч. 4. – 31 марта (12 цвѣтня). – С. 111–120; Ч. 5. – 15 (27) цвѣтня. – С. 135–146; *Згарський Є.* Дотеперішнє становиско Галицько-руської Матиці // Там само. – Ч. 11. – 27 липця (8 серпня). – С. 327–332 та ін.

як зберегти свою інституційну, формальну повагу (звідси, до речі, й списки, до яких для кількості входили члени товариства, які вже 20 років не брали жодної участі в його діяльності), а не про розвиток. Тому й не дивно, що достатньо відомі, активні та працьовиті діячі не бажали ставати членами товариства або їх співпраця із “Матицею” не була продуктивна. Як приклад назвемо Івана Наумовича, на кінець 1860-х рр. одного із чільних представників руського просвітницького руху в Галичині. Він цікавився справами “Матиці”, брав участь у її загальних зборах 1864 р.⁶⁸, пізніше часто писав (досить м’яко критикуючи) про неї у газетах⁶⁹, намагався співпрацювати з нею на початку 1870-х рр.⁷⁰, ставши тоді членом цього товариства, однак вся співпраця обмежилася лише одним виданням. У масштабних видавничих просвітницьких проектах І. Наумовича “Матиця” участі не брала, а сам він опинився серед ініціаторів створення іншої подібної організації – Товариства ім. М. Качковського. Очевидно, І. Наумович, як і багато інших діячів, не бачив у “Матиці” перспективи, а його вступний внесок (5 рн.) так і залишився єдиний.

Фактично “Галицько-руська матиця” у другій половині 60-х рр. XIX ст. перетворилася на такий собі напівзакритий клуб, який зовсім не був представником галицької руської інтелігенції, на що всерйоз розраховували у 1848–1849 рр. і сподівалися ще навіть у 1864–1865 рр. Керівники товариства, які звикли діяти в умовах закритого, малоактивного та строго ієрархічного суспільства 40–50-х рр. XIX ст. (1848–1849 рр. тут були винятком, та й то із великими застереженнями), не вважали необхідним пояснити свою позицію (тобто офіційну позицію “Матиці”) публічно, не пропагували активно своє товариство, не намагалися зацікавити громадськість. Показовим є той факт, що протягом 50–60-х рр. XIX ст. у галицьких руських часописах з’явилася аж *одна* стаття, яка виходила від виділу “Матиці” і пояснювала його дії, та й та була відповіддю на критику товариства⁷¹. Виглядало так, що керівники товариства вважали це зайвим, ніби для галицьких русинів мало вистачати самого факту існування цієї руської громадської організації, яка, як офіційно стверджувалося, всі свої зусилля докладася для піднесення просвіти народу, та високого соціального статусу її представників. Цей статус (“повага”) крилошан та професорів не дозволяли консервативним галицьким русинам відверто критикувати “Матицю” та її керівників (народовці тут були винятком, але після подій 1865 р. вони швидко втратили інтерес до “Матиці”), однак вони могли

⁶⁸ ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 11.

⁶⁹ Наумовичь И. О нынѣшнемъ положеніи польского дѣла. Приготовленіе къ выборамъ. Читальни. Изъ Стрѣльча // Слово. – 1872. – Ч. 14. – 16 (28) февраля. – С. 2–3; О необходимой потребѣ основанія у насъ по примѣру Чеховъ “Матицы люду”. Изъ Скалата // Там само. – 1873. – Ч. 87. – 24 іюля (5 августа). – С. 1; О “Матицѣ люду”. Изъ Скалата // Там само. – Ч. 92 і 93. – 9 (21) августа. – С. 1–2; Наумовичь И. Изъ Скалата. (Въ дѣлѣ “Матицы люду”). // Там само. – Ч. 101. – 28 августа (9 сентября). – С. 2–3.

⁷⁰ Слово. – 1872. – Ч. 106. – 10 (22) октября. – С. 3; Наумовичь И. Изъ Скалата. (Въ дѣлѣ “Матицы люду”)....; Слово. – 1873. – Ч. 104. – 4 (16) сентября. – С. 3.

⁷¹ Изъ Львова въ Листопадѣ // Вѣстникъ часопись политическа для Русиновъ Австрійскои державы. – 1855. – Ч. 90. – 16 (28) ноемврія. – С. 358–359. Наприкінці 1870 р. секретар виділу “Матиці” і одночасно співредактор “Слова” В. Площанський спробував захистити виділ товариства від не зовсім обгрунтованої, на його думку, критики та пояснити його дії. Див.: [Площанскій В.] Галицко-русская Матица // Слово. – 1870. – Ч. 81. – 14 (26) октября. – С. 1; Ч. 82. – 17 (29) октября. – С. 1. Із подібними дописами він виступав і пізніше.

виразити своє ставлення пасивно, не беручи участі в загальних зборах товариства, не вступаючи до нього та не купуючи його видань.

Коротко проаналізуємо соціальний склад членів “Галицько-руської матиці”. Відразу ж зауважимо, що колективні члени товариства (сільські громади, церковні братства у парохіях, деканати Греко-католицької церкви) брали мінімальну участь у діяльності товариства. Селяни у загальних зборах “Матиці” навіть як глядачі участі практично не брали (а у “З’їздах руських вчених” і не могли брати участі)⁷². Література (за винятком молитвословів), яку видавало товариство, через її мало-зрозумілу мову, загалом не була популярна навіть у письмених селян⁷³. Можемо стверджувати, що загалом галицькі руські селяни не цікавилися “Матицею” та її справами, мало або й дуже мало, особливо у 1860-х рр., читали її світську друковану продукцію (яка, до речі, в основному не для них і виходила) і дуже часто навіть не знали про існування такого товариства.

Отже, “Галицько-руська матиця” була товариством інтелігенції. Серед її членів переважали священики (70–75 %), причому їх частка залишалася практично незмінною протягом досліджуваного періоду. Частка чиновників (урядників) найбільшою була у 1848 р., а потім помалу зменшувалася, стабілізувавшись у 1860-х рр. на рівні 9 %. Частка вчителів, навпаки, зростала. Міщан, як і представників вільних професій, у “Матиці” 50–60-х рр. XIX ст. було мало.

Як вже було зазначено вище, члени “Матиці” сплачували свої внески далеко не найкращим чином (див. табл. 2). Так, у 1848–1858 рр. вони разом сплатили лише 41 % від належної суми, внаслідок чого товариство недоотримало 7258 рн. Пізніше ситуація зі сплатою членських внесків стала ще гіршою і наприкінці 1860-х років ця стаття прибутків “Матиці” мала радше символічне значення. Якщо у 1848–1852 рр. (перший період активності товариства) членські внески складали майже 47 % всіх прибутків “Матиці”, то у 1852–1858 рр. цей показник зменшився до 22,2 %, а у 1859–1863 рр. впав до 5,5 %, потім (у 1864–1865 рр. – другий період активності) зріс до 20,7 %, а в 1867–1870 рр. знову впав до 5,1 %. Звичайно, таке товариство, як “Галицько-руська матиця”, мало би отримувати основні прибутки від продажу своїх видань, а не від внесків, однак постійні труднощі з реалізацією друкованої продукції та перманентні скарги виділу на нестачу грошей мали би спонукати той самий виділ на активнішу роботу з дійсними та потенційними членами і залучення їх коштів у вигляді внесків чи добровільних пожертв.

Однак члени виділу не приділяли цьому питанню належної уваги, більше того, вони й самі неохоче та нерегулярно платили свої внески. Так, наприклад, серед 17 членів та заступників членів виділу 1864 р., які мали би платити внески і про яких є відповідна інформація, лише троє сплатили всю суму, ще троє – половину або більше, а 8 осіб заплатили лише 5 рн. (один річний внесок) або й менше (див. табл. 1). У виділі 1870 р. із 19 членів та їх заступників повний внесок (50 рн.) сплатили

⁷² Наприклад, на загальних зборах “Матиці” 1865 р. було лише двоє селян, які викликали загальне здивування та цікавість: Іван Владика-Залужний з Кам’янки Волоської Жовківського округу (відзначився у Жовківській окружній руській раді 1848 р.) був на засіданні 18 липня, а Микола Коваль з Цеблова Жовківського округу був на засіданні історико-мовознавчого виділу 19 липня 1865 р. Див.: Слово. – 1865. – Ч. 55. – 14 (26) липця. – С. 4.

⁷³ *Гр. Изъ-подъ Львова.* (О народномъ просвѣщеніи.) // Там само. – 1871. – Ч. 50. – 26 іюня (8 іюля). – С. 2–3.

лише двоє, ще четверо – 25 рн. або більше, а решта керівників товариства не заплатили й половини обов’язкового внеску для члена “Галицько-руської матиці”. Це при тому, що більшість із них були членами товариства вже тривалий час, а дехто навіть із 1848 р. Так, наприклад, заступник голови товариства М. Малиновський протягом 22 років перебування у його складі спромігся заплатити аж три річні внески, І. Жуковський – чотири, І. Гушалевиц – лише два тощо. Подібна була ситуація із іншими особами, навіть найвищими достойниками (голова товариства М. Куземський упродовж перших 10 років свого членства сплатив лише чотири внески, його заступник у відділі 1864 р., один із чільних на той час національно-культурних та освітніх діячів галицьких русинів Я. Головацький заплатив упродовж перших 10 років три річні внески і лише сім внесків протягом 16 років і т. д.). Очевидно, ці люди не належали до бідних і цілком могли собі дозволити сплатити внески вчасно⁷⁴. Однак вони цього не робили, а загальні збори “Матиці”, попри те, знову і знову обирали їх до складу відділу.

Ці, малопомітні на перший погляд факти (до речі, на загальних зборах товариства розглядали різні питання, але ніколи всерйоз не обговорювали проблему сплати членських внесків, а відділ лише періодично та безуспішно нагадував всім боржникам разом у черговій відозві про необхідність виконати свої зобов’язання перед “Матицею”), на нашу думку, досить показові. Вони свідчать про те, що навіть керівники товариства ставилися до “Матиці” легковажно, мабуть, не сприймаючи її як дуже важливий, один із визначальних, чинник для розвитку освіти, літератури, науки, зрештою, національної та громадянської свідомості своїх співвітчизників. Інші факти (організація видавничої діяльності, проведення загальних зборів, засідань відділу) це також підтверджують.

Ініціатори створення “Матиці” та її перші керівники, які формулювали у статутах товариства певні норми його діяльності, самі цих норм дотримувалися не повністю і не завжди. Більше того, вони самі та їх колеги не вважали це чимось неприпустимим – “Матицю” вони сприймали як патріотичний обов’язок, необхідний і неминучий, як для осіб із їх освітою, соціальним становищем та громадянською позицією, тягар, причому один із кількох, і далеко не основний тягар, тому дозволяли собі та іншим деякі послаблення. Це, звісно, не афішували, однак і не засуджували, можливо, вважали таким, що зрозуміле саме по собі.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що організація та завдання “Галицько-руської матиці” залишалися в основному незмінними протягом досліджуваного періоду, тобто “Матиця”, породжена подіями 1848 р. і поколінням 1848 р., залишалася майже такою ж і через 20 і більше років. У ній фактично було формалізовано культурно-просвітницьку програму Головної Руської Ради. Це було важливим та

⁷⁴ Цікаво, що, наприклад, Я. Головацький належав до членів “Чеської матиці” і сплачував свого часу (у 1840-х рр.) членські внески регулярно, хоча річний внесок складав 10 рн., а сам Я. Головацький тоді був небагатим адміністратором та капеланом (Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49... – С. 100, 163 (листи К. В. Запа до Я. Головацького, 20 січня 1844 р., 12 лютого 1846 р.). У випадку із “Галицько-руською матицею” він такої ретельності, як бачимо, не виявляв. Можливо, причина полягала в тому, що йому, як і його колегам по відділу, здавалося, що вони, жертвуючи “Матиці” свій час і творчі зусилля, й так достатньо служать руській справі, тому обов’язкова сплата внесків на цьому тлі є лише формальністю. Окрім того, всі чудово знали, що за борги із внесків нікого карати не будуть.

актуальним для періоду межі 40–50-х рр. XIX ст., але вже було анахронізмом у 60-х і, тим більше, у 70-х рр. XIX ст.

Основною проблемою “Матиці” були навіть не недосконала структура чи нереальні завдання, записані у статуті. Тут якраз вона цілком відповідала своєму часу (тобто часу її створення), хоча, скажімо, відсутність філій у структурі товариства не дозволила по-справжньому опанувати провінцію та була однією з причин, чому “Матиця” не реалізувала більшої частини свого потенціалу⁷⁵. Проблемою товариства було те, що воно фактично перебувало під контролем групи діячів, які не були налаштовані на інтенсивну та креативну літературно-просвітницьку працю для такої великої та різномірної спільноти реципієнтів, як цілий народ. Деякі з керівників “Матиці” щиро вважали, що справою товариства є передовсім шкільні підручники, молитвослови і життя святих, бо саме цього потребує народ і на цьому має базуватися його просвіта, інші, йдучи за власними уподобаннями, бачили в “Матиці” спонсора публікацій їх наукових праць, дехто просто заступав посаду члена виділу, аби потішити своє самолюбство та підтвердити репутацію патріота.

Теоретично дехто із керівників “Матиці” (наприклад, Я. Головацький) міг би спробувати через товариство реалізувати на практиці своє, більше або менше відмінне від точки зору більшості співвітчизників, бачення розвитку руської мови, літератури, гуманітарної науки в Галичині, однак насправді можливості цього були обмежені. Будь-які радикальні, різкі дії (скажімо, запровадження російської літературної мови чи фонетичного правопису у видання товариства, спроби надати їм виразно наукового характеру) викликали б лише глухий спротив і посилили б відчуження від “Матиці” більшості споживачів її продукції. Це підтверджує доля “Наукового / Літературного збірника” на межі 60–70-х рр. XIX ст. Галицькі русини тоді ще не були готові до експериментів, сміливих пошуків, різких змін та швидкої модернізації, точніше, не було соціальної групи чи інтелектуального середовища (активної та організованої меншості), які могли б ці зміни прийняти, підтримати і розвинути. Незважаючи на традиційно (і небезпідставно) приписуване “Матиці” другій половині 1860-х рр. москвофільство, такі діячі, як А. Петрушевич та Я. Головацький виглядали там одинаками і воліли працювати у вузькому колі близьких колег та однодумців.

Головно через це “Галицько-руська матиця” досліджуваного періоду (і пізніше, до речі, також) не була системною організацією на відміну, скажімо, від “Чеської матиці”. Єдиним чином вимушена слабка активність (майже бездіяльність) 1850-х рр. наклала відбиток і на подальший розвиток товариства – воно просто зупинилося в розвитку, а його керівництво та члени не змогли це виправити. Загальні збори та виділ “Галицько-руської матиці” не бачили стратегії розвитку товариства*, лише запізнило і малоефективно намагалися виправити вже чинні проблеми. “Матиця” від 1848 і майже до кінця 1860-х рр. – це важливий і потенційно успішний проект, який не вдалося реалізувати так, як планували спочатку, головню

⁷⁵ Щодо філій, то питання їх створення навіть не обговорювалося протягом досліджуваного періоду. Єдиним винятком були загальні збори 1870 р. (Отчетъ засѣданія общаго собранія членовъ Галицко-рускої Матици отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. ... – С. 125). “Галицько-руська матиця” не мала філій до кінця свого існування.

тому, що його виконавці не були готові до цього, а замінити їх в реаліях того часу було дуже важко.

Звідси впливає інша проблема “Матиці” – дефіцит кадрів, активних та здібних діячів, готових чи у Львові, чи на провінції не епізодично, а системно працювати, виконуючи завдання товариства. Цей дефіцит, до речі, стосувався не лише досліджуваного товариства, а й будь-яких інтелектуальних чи громадсько-політичних ініціатив галицьких русинів того часу. Що ж до “Матиці”, то вона так і не стала по-справжньому популярною організацією, не змогла згуртувати навколо себе потенційних авторів та читачів своїх видань. Саме тому в дописах про це товариство в галицьких руських газетах на межі 60–70-х рр. XIX ст. домінує жаль, вона тоді поступово починала асоціюватися із втраченим шансом, а її справу мали продовжити нові громадські організації з новими діячами – “Просвіта” та Товариство ім. М. Качковського.

---

* Що має робити “Матиця”? Якими мають бути її пріоритети? Видавати насамперед книги чи періодичний часопис? Якими передовсім мають бути книги, чи науково-популярними, чи навчальними, чи релігійними? Часопис має бути науковим чи белетристичним? Якою має бути мова цих видань – наближеною до народної чи до літературної? Як розповсюджувати видання – головню через книгарні чи через приватних розповсюджувачів? Як рекламувати свою діяльність? Як приваблювати потенційних членів? Що робити із селянами і для селян? Зрештою, куди вкладати гроші, передовсім в цінні папери з перспективою невеликого, але гарантованого заробітку чи в малоліквідні друки? На ці та інші питання ні виділ, ні загальні збори чітких відповідей не мали.

Таблиця 1
Персональний склад виділів “Галицько-руської матиці” (1848–1870 рр.)

Час обрання	Посада у виділі “Матиці”	Ім’я та прізвище	Місце праці і посада	Сума заплачених членських внесків	
Обрані 2 липня 1848 р. ¹	Голова	Михайло Куземський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові		
	Секретар	Іван Слимаковський	віце-ректор Львівської гр.-кат. семінарії		
	Касир	Іван Лотоцький	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові		
	Контролер	Іван Гуркевич	радник крайової бухгалтерії у Львові		
	Члени виділу		Михайло Малиновський	проповідник собору св. Юра	
			Йосиф Кульчицький	викладач Львівської гр.-кат. семінарії	
			Іван Ільницький	доктор богослов’я, віце-ректор Львівської гр.-кат. семінарії	
			Лев Сосновський	концепіст Апеляційного суду у Львові	
			Йосиф Царевич	вчитель у Стрию	
Обрані 14 (25) жовтня 1848 р. ²	Голова	Михайло Куземський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	5 ³	
	Заступники голови		Іван Борискевич	правник, власник мастку в с. Увисль	50
			Юліан Лаврівський	судовий службовець у Самборі	0
	Секретарі		Іван Жуковський	парох у Львові	5
			Михайло Малиновський	проповідник собору св. Юра	5
	Касир	Іван Лотоцький	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	5	
	Контролер	Іван Гуркевич	радник крайової бухгалтерії у Львові	5	
	Члени виділу		Яків Геровський	доктор богослов’я, крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	5
			Григорій Гинилевич	доктор богослов’я, крилошанин гр.-кат. консисторії у Перемишлі	5
			Іван Константинович	службовець управління поліції у Львові	0
			Іван Гарасевич	доктор богослов’я, радник гр.-кат. консисторії у Перемишлі	0
			Євстахій Гарасимович	семінарист	0
			Василь Ільницький	учитель Станиславівської гімназії	0
			Яків Головацький	капелан с. Хмелева Чортківського округу	5
		Тома Полянський	доктор філософії, директор Перемишльської гімназії	0	
	Йосиф Левицький	викладач Перемиської гр.-кат. семінарії	5		

		Антоній Петрушевич	особистий капелан митрополита Михайла Левицького	0
		Антоній Добрянський	парох с. Валява Перемишльського округу	0
		Лев Трещаківський	парох м. Рудно Львівського округу	5
		Йосиф Кульчицький	викладач Львівської гр.-кат. семінарії	5
		Стефан Семаш	урядник Львівської міської бухгалтерії	0
		Лев Сосновський	концепіст Апеляційного суду у Львові	5
		Іван Ільницький	доктор богослов'я, віце-ректор Львівської гр.-кат. семінарії	5
Обрані 3 (15) березня 1850 р. ⁴	Голова	Михайло Куземський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	20 ^s
	Заступник голови	Климент Рачинський	адвокат	40
	Секретарі	Іван Гушалевиц	гімназійний катехит у Львові	5
		Михайло Малиновський	проповідник собору св. Юра	15
	Касир	Іван Лотоцький	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	20
	Контролер	Іван Гуркевич	радник крайової бухгалтерії у Львові	40
	Члени виділу	Амвросій Яновський	гімназійний учитель	?
		Іван Борисикевич	правник, власник маєтку в с. Увисль	50
		Яків Головацький	професор Львівського університету	15
		Теодор Леонтович	службовець Рустикального банку	0
		Костянтин Кміцикевич	судовий чиновник	50
		Яків Геровський	доктор богослов'я, крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	помер 1850
		Валерій Хоминський	домовласник у Львові	35
		Лев Трещаківський	парох м. Рудно Львівського округу	10
		Йосиф Кульчицький	викладач Львівської гр.-кат. семінарії	25
	Заступники членів виділу	Іван Ільницький	доктор богослов'я, віце-ректор Львівської гр.-кат. семінарії	50
		Іван Жуковський	парох у Львові	15
		Лев Сосновський	концепіст Апеляційного суду у Львові	40
		Антоній Павенцький	редактор “Зорі Галицької”	10
		Антоній Юзичинський	доктор богослов'я, префект Львівської гр.-кат. семінарії	0

Обрані 7 (19) (голова) і 9 (21) липня 1864 р. ⁶	Голова	Михайло Куземський	прелат і офіціал Львівської гр.-кат. консисторії	50 ⁷
	Заступник голови	Яків Головацький	професор Львівського університету	35
	Секретарі	Климент Мерунович	гімназійний учитель у Львові	15
		Пилип Дячан	гімназійний учитель у Львові	5
	Касир	Йосиф Кульчицький	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	30
	Контролер	Антоній Писулинський	касир Головної каси у Львові	5
	Члени виділу	Ісидор Шараневич	доктор філософії, гімназійний учитель у Львові	5
		Антоній Петрушевич	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	почес. член
		Михайло Осадця	доктор філософії, гімназійний учитель у Львові	0
		Амвросій Яновський	доктор філософії, шкільний радник	?
		Яків Кульчицький	радник, інспектор народ. шкіл	25
		Іван Ільницький	доктор богослов'я, почесний крилошанин, віце-ректор Львівської греко-кат. семінарії	50
		Михайло Малиновський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	15
		Михайло Полянський	гімназійний вчитель у Львові	5
		Омелян Огоновський	гімназійний вчитель у Львові	5
	Заступники членів виділу	Юліан Лаврівський	радник апеляційного суду у Львові	5
		Михайло Димет	купець у Львові	50
		Іван Гушалевич	гімназійний катехит у Львові	10
		Богдан Дідицький	редактор "Слова"	5
Виділ, обраний 8 (20) липня 1865 р. ⁸				
Обрані 27 серпня (8 вересня) 1870 р. ⁹	Голова	Амвросій Яновський	доктор філософії, шкільний радник	50 ¹⁰
	Заступник голови	Михайло Малиновський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	15
	Секретарі	Венедикт Плошанський	співредактор "Слова"	10
		Корнило Яворовський	реєстратор Львівської гр.-кат. консисторії	0
	Касир	Йосиф Кульчицький	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	35
	Контролер	Антоній Писулинський	касир Головної каси у Львові	10
	Члени виділу	Франц Костек	доктор богослов'я, ректор і професор Львівського університету	5
		Іван Гушалевич	гімназійний катехит у Львові	10
		Онуфрій Лепкий	гімназійний учитель у Львові	15
		Теофіл Павликів	почесний крилошанин, парох у Львові	40
		Василь Ковальський	радник Крайового суду у Львові	25
		Іван Жуковський	крилошанин гр.-кат. консисторії у Львові	20

		Йосиф Делькевич	доктор богослов'я, професор Львівського університету	5
		Михайло Димет	купець у Львові	50
		Гаврило Крижановський	доктор богослов'я, префект Львівської гр.-кат. семінарії	10
	Заступники членів виділу	Омелян Огоновський	доктор філософії, професор Львівського університету	5
		Михайло Полянський	гімназійний професор у Львові	25
		Ісидор Шараневич	доктор філософії, гімназійний професор у Львові	10
		Богдан Дідицький	редактор “Слова”	15

Таблиця 2
Сплачені членами “Галицько-руської матиці” членські внески

Рік	Кількість членів, що заплатили повний внесок	Сума членських внесків, які треба було сплатити ^{11*} , рн. кр.		Сума сплачених членських внесків, рн. кр.	Борг по членських внесках ^{12**} , рн. кр.	Частка сплачених внесків від суми, яку треба було сплатити, %	Загальна сума прибутків “Галицько-руської матиці”, рн. кр.	Частка членських внесків у прибутках “Галицько-руської матиці”, %
		за попередні роки	за поточний рік					
1848/ 1849 ¹³	10		1065	1575	–	147,89	1845,54	85,32
1849/ 1850 ¹⁴	13		прибл. 1180	прибл. 580	598,30		прибл. 1600	
1850/ 1851 ¹⁵	13	598,30	1185	585	1198,30	49,37	2399,30	25,00
1851/ 1852 ¹⁶	13	1198,30	1255	660	1793,30	52,59	1356,17	48,66
1852/ 1853 ¹⁷	13	1793,30	1250	180	2863,30	14,40	1138,52	15,80
1853/ 1854 ¹⁸	14	2863,30	1285	490	3658,30	38,13	2449,21	20,00
1854/ 1855 ¹⁹	16	3419	1375	635	4159	46,18	1747,25¼	36,34
1856 ²⁰	18	4119	1370	395	5094	28,83	907,06	43,54
1857 ²¹	21	5094	1365	285	6174	20,88	1487,49	19,15
1858 ²²	31 (32?)	6252	1251	245	7258	19,58	2298,08	10,66
1859 ²³		6273	95	45	6323	47,37	1665,01	2,70
1860 ²⁴		6168	140	60	6248	42,86	506,14	11,85
1861 ²⁵				55			675,28	8,14
1862 ²⁶				140			900,12	15,55
1863 ²⁷				40			2386,29	1,68
1864 ²⁸		45+1 поч. ²⁹		785+180 у цінних паперах			4201,35	22,97
1865 ³⁰				607+60			3680,58	18,12
1866	Немає даних							
1867 ³¹				142,32+20			4414,82½	3,68
1868 ³²				125			3740,75	3,34
1869 ³³				145			1856,95	7,81
1870 ³⁴				237,68			3151,75½	7,54

Примітки до таблиць

- ¹ Сухий О. Від русофільства до москвофільства... – С. 179–180.
- ² Там само. – С. 193. Перераховані члени “Общества просвѣщенія народного”, яке мало керувати справами “Галицько-руської матиці”.
- ³ Выказъ Доходовъ и выдаткѣвъ Галицко-руской Матицѣ... – С. I–XIV.
- ⁴ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. XIV.
- ⁵ Сума сплачених внесків на 1858 р. (тоді минуло 10 років від початку сплати внесків і теоретично особи, які стали членами товариства у 1848 р., мали їх повністю виплатити) (ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 3 зв.–9).
- ⁶ Там само. – С. VI, VIII–IX.
- ⁷ Списокъ членовъ Галицко-русской Матицы // Науковий збірник... 1865... – С. LXXVII–LXXXVII.
- ⁸ Згідно з § 23 статуту “Галицько-руської матиці” мали обрати п’ятьох членів виділу – замість трьох, звільнених за жеребом (Я. Кульчицького, І. Шараневича, О. Огоновського), померлого М. Осадці та А. Петрушевича, який вийшов із його складу. Обрали І. Шараневича, О. Огоновського, Я. Кульчицького, М. Димета та Б. Дідицького. На місце двох останніх обрано заступниками членів виділу І. Жуковського та Миколу Лісікевича (Отчеты засѣданій литературного общества Галицко-русской матицы на дняхъ 6, 7 и 8 (18, 19 и 20) Юля 1865 года // Там само. – С. 304–305). О. Лепкого дообрали на місце П. Дячана секретарем на засіданні виділу “Матиці” 7 (19) квітня 1867 р. (ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 2. – Спр. 7. – Арк. 18 зв.).
- ⁹ Отчетъ засѣданія общаго собранія членовъ Галицко-русской Матицы отбывшагося на д. 27. Августа (8. Сент.) 1870. ... – С. 130.
- ¹⁰ Списокъ членовъ Галицко-русской Матицы // Литературный збірник... 1870... – С. 133–142.
- * Для індивідуальних членів – 5 рн. за рік, для колективних – 10 рн.
- ** Мається на увазі борг членів, які не сплатили ще повний внесок.
- ¹³ ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 104. – Арк. 1 зв.–2.
- ¹⁴ У збережених в ЦДІАЛ документах “Галицько-руської матиці” інформації за цей рік немає, однак існує опублікований звіт товариства про прибутки та видатки за час від 1 червня 1848 р. по 13 березня 1850 р. (Выказъ Доходовъ и выдаткѣвъ Галицко-руской Матицѣ...), де є відповідні показники. Отже, за цей час надійшло членських внесків на суму 2157 рн. 30 кр. (Там само. – С. XIV), а загалом товариство мало 3490 рн. 43 кр. прибутків (Там само. – С. XIX). На основі цих даних та відомих показників за 1848–1849 рік ми встановили приблизні цифри за 1849–1850 рік.
- ¹⁵ ЦДІАЛ. – Ф. 148. – Оп. 1. – Спр. 107. – Арк. 13.
- ¹⁶ Там само. – Спр. 108. – Арк. 1 зв.–2.
- ¹⁷ Там само. – Спр. 109а. – Арк. 15 зв.–16.
- ¹⁸ Там само. – Спр. 109. – Арк. 1 зв.–2.
- ¹⁹ Там само. – Спр. 110. – Арк. 30.
- ²⁰ Там само. – Спр. 111. – Арк. 2 зв.–3.
- ²¹ Там само. – Спр. 113. – Арк. 8.
- ²² Там само. – Спр. 114. – Арк. 8 зв.–9.
- ²³ Там само. – Спр. 115. – Арк. 7 зв.–8.
- ²⁴ Там само. – Спр. 116. – Арк. 8 зв.–9.
- ²⁵ Там само. – Спр. 21. – Арк. 2.
- ²⁶ Там само.
- ²⁷ Там само. – Арк. 2 зв.
- ²⁸ Отчеты общества литературного Галицко-русской Матицы... – С. LXXVII–LXXVIII.
- ²⁹ Росчисленіе кассы... // Науковий збірник... 1865... – С. 6.
- ³⁰ Росчисленіе кассы... // Науковий збірник... 1866... – С. 4.
- ³¹ Росчисленіе кассы... // Науковий збірник... 1868... – С. 380.
- ³² Росчисленіе кассы... // Там само. – С. 383.
- ³³ Росчисленіе кассы... // Литературный збірник... 1869... – С. 267.
- ³⁴ Росчисленіе кассы... // Литературный збірник... 1870... – С. 143.